

Слово на адвокат Даниела Доковска, произнесено на Конференцията, организирана от Софийския адвокатски съвет по повод Деня на адвоката – 22 ноември, и 125-ата годишнина от създаването на Софийската адвокатска колегия

За някои предизвикателства пред адвокатурата днес

Скъпи колеги,

Въпросът за предизвикателствата, които стоят пред адвокатурата днес, очертава многопластова проблематика, която, разбира се, не мога да обхвана в рамките на едно кратко изложение. Поради това се опитах да систематизирам мислите си и ще говоря само за някои от предизвикателствата, с които ние, адвокатите, се сблъскваме. Освен това не вярвам, че ще кажа нещо ново, защото всеки от нас ежедневно преодолява трудности от най-различно естество. По-скоро ще се опитам да очертая някои проблеми и да се съсредоточа върху някои от тях.

И първият проблем е, че ние, адвокатите, сме извънредно затруднени от хаотичното законодателство. Законът загуби основното си предназначение – да създава стабилност в обществените отношения. Гражданите отдавна не следят промените в законодателството. Няма и нужда – както е казал един каубой от Колорадо: „Наистина не е важно дали ще нарушиш няколко закона, след като са толкова много“. По-лошото е, че и никой юрист вече не е в състояние да следи целокупното законодателство. Някои закони се променят по няколко пъти годишно. По данни на списание „Юридически барометър“, което излиза под ръководството на проф. Даниел Вълчев, през първото шестмесечие на 2019 г. в „Държавен вестник“ са обнародвани 64 закона, или средно между 10 и 11 закона месечно. Тези 64 закона са, както следва: 5 нови, 43 закона за изменение и допълнение на действащи закони и 16 ратификации. А само за първото шестмесечие от 2010 г. до 2019 г. средният брой на приеманите закони за първото шестмесечие е около 58.

Затова не ми се сърдете, че ще говоря за законодателството най-вече през призмата на наказателното законодателство, което познавам по-добре.

Най-напред бих посочила, че качеството на законодателството неизменно се влошава. Още от 2010 година например в чл. 58а от Наказателния кодекс стоят понятията „най-нисък минимален размер“ и „най-висок максимален размер“.

Понятията „най-нисък минимум“ и „най-висок максимум“ са явна безсмислица, но това е само един пример.

Причините за ниското качество на законодателната продукция са много. Ще спомена само някои от тях.

В Народното събрание няма Съвет по законодателството, който да подпомага правотворческата дейност. Съветът по законодателството към председателя на Народното събрание беше закрит още в първия управленски мандат на партия ГЕРБ. През октомври 2017 година той беше създаден отново под председателството на проф. Огнян Герджиков. През цялата 2018 година на Съвета по законодателството не бяха възлагани никакви задачи. Професор Огнян Герджиков разпусна Съвета, за да не се оставя невярното впечатление, че законодателният процес се опира на експертна подготовка.

Освен това голяма част от законопроектите се внасят в Народното събрание не от Министерския съвет, както обичайно се прави в други държави, а от отделни депутати. Така се избягва общественото обсъждане, а в законодателството се прокарват частни и групови интереси.

При това законът много често отразява определени ведомствени интереси и се прави за улеснение на правоохранителните органи. От изказванията на представители на тези институции се вижда, че законът постоянно им пречи. Неотдавна лидерката на една парламентарно представена политическа партия спонтанно призна пред обществеността, че промените в наказателното законодателство се правят предимно по предложение на прокуратурата. Според принципа за разделение на властите прокуратурата няма законодателна инициатива, но дори от пресата се вижда, че наказателните закони се пишат основно в полицията и прокуратурата. При това там битува примитивното разбиране, че засилването на наказателната репресия неизбежно ще доведе до намаляване на престъпността. Тези дни, след разкриването на някаква организирана престъпна група за детска порнография, се оказа, че според прокуратурата наказанията, които се предвиждат в закона, са много ниски. А колко такива групи са разкрити досега? Тази ли е единствената организирана престъпна група за детска порнография у нас? Началникът на отдел „Киберпрестъпност“ в ГДБОП коментира в пресата: „Имаме по 3-4 сигнала седмично, че педофили контактуват с деца в Интернет“. Защо не ги разкриват? Какво значение има размерът на наказанията, когато няма на кого да се наложат? У нас ежегодно хиляди наказателни производства се прекратяват по давност поради неразкриване на извършителя.

Всъщност ниският коефициент на разкриваемост на престъпленията е много силен криминогенен фактор.

Изкривеният законодателен подход води до дехуманизиране на наказателното законодателство. У нас ежегодно се завишават предвидените в закона наказания, което води до инфлация на наказателната политика. В наказателното и в административно-наказателното законодателство се въвеждат нови и нови състави на наказуеми деяния, но държавата няма санкционен капацитет да се справя с тях. Проблематиката за санкционния капацитет на държавата беше отлично разработена в студията на нашия чудесен колега Валентин Брайков „Санкционен капацитет и разделени власти“. Тя беше публикувана най-напред в бр. 2/2018 г. на списание „Адвокатски преглед“, а после – в книгата му „Тревога и надежда“, издадена тази година. Заслужава си тази студия да бъде прочетена от законодателя.

Ожесточаването на наказателната репресия всъщност води до окрупняване и ожесточаване на престъпността, до намаляване на обществения упрек към извършителите на престъпления. Това е извънредно сериозна тема, но няма кой да се занимае с нея, защото у нас никой не прави криминологични изследвания, т.е. в България не се изследват нито причините и условията, които поражда престъпността, нито ефективността на наказателното законодателство. Законите се правят без всякаква емпирика. Преди много години беше закрит Съветът за криминологични изследвания, който първоначално беше към Главна прокуратура, а после – към Министерството на правосъдието. Остана само НИКК – Научният институт по криминалистика и криминология към МВР. Един ден институтът осъмна като НИК – Научен институт по криминалистика. Криминологията отпадна. Криминология вече се преподава само в някои юридически факултети, защото науката изгуби практическото си приложение – и да създадем криминолози, те няма къде да работят. За щастие тази година действащият служебен кабинет възстанови Съвета за криминологични изследвания и остава да се надяваме, че той ще бъде ефективен. Впрочем у нас започват да изчезват цели науки, които обслужват наказателното правосъдие – например в Медицинска академия беше закрыта Катедрата по Съдебна психиатрия, която дълги години създаваше забележителни учени в тази област. Това поставя пред адвокатите сложната тема за професионалното равнище на вещите лица. Но това е друга тема.

Освен всичко за хората, които се занимават с правоприлагане, е особено мъчително да проследят множеството изменения на отрасловите закони, които се правят със Заключителните и допълнителни разпоредби към закони от свършено друг

отрасъл. Така например през 2020 година беше внесен Закон за изменение и допълнение на Кодекса за търговското корабоплаване. След гласуването на закона на първо четене постъпи предложение от депутати, което предвижда в заключителните разпоредби на кодекса да се въведе допълнение в Наказателния кодекс, с което да се криминализира извършването на обществен превоз на пътници без надлежно разрешение, регистрация или лиценз. Както обикновено, мотивите само преразказват текста на предложението. Така с § 18 от заключителните разпоредби на Кодекса за търговското корабоплаване бе създаден чл. 234г НК, който обявява за престъпление извършването на обществен превоз на пътници без разрешение, регистрация или лиценз, които се изискват по нормативен акт или акт на Европейския съюз. Общият състав предвижда наказание лишаване от свобода от 2 до 5 години, като моторното превозно средство, послужило за извършване на престъплението, се отнема в полза на държавата независимо чия собственост е. Ако деянието е извършено от две или повече лица, сговорили се предварително за неговото осъществяване, или чрез използване на неистински или преправен документ, или на документ с невярно съдържание, наказанието е лишаване от свобода от 5 до 10 години и глоба от 5 до 150 000 лв., като съдът може да постанови и конфискация до 1/2 от имуществото на виновния. Няма да обсъждам съдбата на тези текстове, които бяха върнати на Народното събрание за ново обсъждане от Президента на Републиката, а накрая по искане на Омбудсмана член 234г, ал. 3 бе обявен за противоконституционен в частта „независимо чия собственост е“. По-скоро искам да се види колко смешно изглежда презумпцията, че гражданинът, който не е корабособственик и не работи в сферата на търговското корабоплаване, се счита за уведомен за изменението на Наказателния кодекс чрез обнародването в „Държавен вестник“ на Кодекса за търговското мореплаване. Този волунтаризъм трябва да спре. Струва ми се, че адвокатурата може да се замисли дали не се нарушава чл. 88, ал. 1 от Конституцията, когато преди гласуването на закона на второ четене в законопроекта се внасят свършено нови разпоредби. Този въпрос наистина заслужава сериозно теоретично осмисляне, за да може евентуално Висшият адвокатски съвет да се опита да интервенира пред Конституционния съд.

Във връзка със законодателството следва да се спомене и едно сериозно явление, което подравя равенството на гражданите пред закона, дискредитира правосъдието и ражда корупция. Става дума за това, че едни и същи деяния (повтарям, едни и същи!) представляват едновременно престъпления по Наказателния кодекс и административни нарушения по други закони. Този проблем е залегнал в Концепцията

за наказателна политика 2020 – 2025 година, но изобщо не прави впечатление на законодателя. В Раздел V на концепцията, която е публикувана и в бр. 1/2020 г. на сп. „Адвокатски преглед“, е посочено, че е налице „дублиране на състави на престъпления и административни нарушения... Наличието на еднакви по съдържание състави на административни нарушения и престъпления... води до нарушаване на принципа на равнопоставеност на гражданите... Този ефект е породен от възможността при една и съща хипотеза деецът да бъде третиран различно – осъден с присъда по наказателно дело или наказан по административен ред“. Със съжаление трябва да кажа, че от тази отлична концепция досега не произлезе нищо. През 2021 година пък издателство „Сиби“ публикува една много стойностна монография на тема: „Освобождаване от наказателна отговорност и административно наказване по българското наказателно право“. Авторката Радослава Йорданова е доктор по право, председател на Районния съд в Ихтиман. Глава трета на монографията е посветена на припокриването на състави на престъпления с административни нарушения. Авторката е изготвила огромна таблица, от която е видно, как едни и същи деяния се наказват едновременно като престъпления по Наказателния кодекс и като административни нарушения по Закона за авторското право, Закона за акцизите и данъчните складове, Закона за тютюна, тютюневите и свързаните с тях изделия, Закона за горите, Закона за електронните съобщения, Закона за движението по пътищата, Закона за здравето, Закона за културното наследство, Закона за пощенските услуги и много други закони. Тази таблица е безценно помагало за законодателя, който би трябвало да разбира, че няма върховенство на правото, когато за едни и същи деяния различните граждани се третират различно и се съдят по различни закони в зависимост от усмотрението или корупционната нагласа на някой държавен орган. Ние, адвокатите, като правозащитници сме длъжни остро да поставим този въпрос пред парламента в интерес на правото и на българските граждани.

Някой може да ме упрекне, че прекалено много се спирам на законодателството. Правя го, защото считам, че това е най-сериозното предизвикателство пред нашата професия. Некачественото и хаотично законодателство неизбежно се отразява на качеството на нашата работа, както и на качеството на съдебната дейност. То постоянно ражда противоречива практика, която с години не може да се уеднакви. Това накърнява правото на гражданите на справедлив процес.

Трудността да се проследява постоянно променящото се законодателство принуди редица адвокати да се специализират тясно, но в някои случаи това е

криворазбрана специализация. Един млад колега например полу-наистина, полу-нашега ми каза: „Какво толкова има в наказателните дела? Един НК и един НПК“. Всъщност убедена съм, че колегите, които мислят така, не би трябвало да гледат наказателни дела. Не бива да забравяме, че по-голямата част от резултатните престъпления са всъщност деликти, които са с толкова висока степен на обществена опасност, че са въздигнати в престъпления. Друга част от съставомерните деяния са сделки. Гражданският процесуален кодекс се прилага субсидиарно при разглеждане на гражданския иск в наказателния процес. Неслучайно немците казват: „Kein Zivilist, kein Jurist“. Това ни най-малко не означава, че ние, адвокатите по наказателни дела, можем да сме всеобхватни юристи. Обаче свеждането на познанията ни до „НК и НПК“ ни дисквалифицира тежко и уврежда правата на нашите доверители и подзащитни. По наказателните дела за лекарски грешки например се прилагат редица нормативни актове от сферата на здравеопазването. Престъпленията по служба изискват познаване на съответното отраслово законодателство и т.н. И в крайна сметка нищо добро в правораздаването не става без сериозни познания в областта на общата теория на правото. Не става и без познаване на Европейската конвенция за правата на човека и практиката на Съда в Страсбург. Всъщност ще се отклоня, за да кажа, че ние, адвокатите, наложихме приложението на Европейската конвенция за правата на човека у нас – най-вече чрез делата, които водихме и водим срещу държавата в Страсбург. Някога един главен прокурор беше написал резолюция: „Твърдяната от Вас Конвенция няма приложение в България. Тук се прилага НПК“. Днес такава резолюция наистина изглежда немислима.

Вече се налага да познаваме и практиката на Съда в Люксембург. И така нататък... Това, че постоянно сменящото се законодателство кара някои колеги, включително прокурори и съдии, да се ограничават до „НК и НПК“, няма да доведе доникъде наказателното правосъдие.

Има и нещо особено важно. Ние, адвокатите, сме борци за право, а това означава, че законодателството трябва всякога да е във фокуса на нашето внимание. Ние трябва да реагираме срещу всеки законопроект, който нарушава правата и свободите на гражданите и юридическите лица, който накърнява справедливостта на процеса или независимостта на съдебната власт – така, както някога нашите предци са се борили за спазване на Търновската конституция, за достъпност на правосъдието, за несменяемост на съдиите и прокурорите, както и срещу мракобесното фашистко

антиеврейско законодателство. Ние трябва да настояваме гласът на адвокатите да се чува в законодателния процес.

При липсата на индивидуална конституционна жалба, но не само поради това, ние трябва да се борим за премахването на всички ограничения пред Висшия адвокатски съвет (впрочем и пред Омбудсмана) за сезиране на Конституционния съд. В чл. 150, ал. 4 от Конституцията е записано, че Висшият адвокатски съвет може да сезира Конституционния съд с искане за установяване на противоконституционност на закон, с който се нарушават права и свободи **на гражданите**. А според чл. 134, ал. 1 от Конституцията адвокатурата подпомага **гражданите и юридическите лица** при защитата на техните права и законни интереси. Защо тогава Висшият адвокатски съвет няма правомощие да сезира Конституционния съд, когато се нарушават права и законни интереси на юридическите лица? Вижда се, че това конституционно ограничение влиза в колизия с конституционно определената функция на адвокатурата. Глава шеста – „Съдебна власт“, на Конституцията е изменяна многократно. Струва ми се, че няма нито юридически, нито дори политически основания Народното събрание да отхвърли едно такова предложение за допълнение на чл. 150, ал. 4 от Конституцията.

Иска ми се да се спра на още една тема, свързана с упражняването на адвокатската професия днес. Това е тема, която вече придобива международно звучене.

От 13 юни до 8 юли 2022 г. се проведе 50-ата сесия на Съвета по правата на човека на Организацията на обединените нации. По точка 3 от дневния ред беше изслушан докладът на Специалния докладчик по въпроса за независимостта на съдиите и адвокатите Диего Гарсия-Саян. Докладът е озаглавен „Защита на адвокатите от неправомерна намеса в свободното и независимо упражняване на тяхната професия“. В доклада, представен в изпълнение на Резолюция 44/8 на Съвета по правата на човека, Специалният докладчик описва международните и регионалните стандарти, които защитават упражняването на адвокатската дейност, и с безпокойство отбелязва, че се засилва тенденцията да се налагат практики, които ограничават, стесняват и подкопават възможностите за упражняване на адвокатската дейност или пречат нейното осъществяване. Пълния текст на доклада на български език ще можете да прочетете в сп. „Адвокатски преглед“, бр. 9-10/2022 г.

През текущата година експертна група в рамките на Съвета на Европа ще пристъпи към подготовка на проект за международноправен акт, насочен към

засилване на защитата на адвокатите и на правото им свободно да осъществяват професионалната си дейност без всякакви пречки и предубеждения към тях. Целта е крайният проект да бъде ориентиран към приемане на документ с обвързваща сила, към който да се присъединяват и държави, които не са членове на Съвета на Европа. Слава Богу, България е член на Съвета на Европа от 1992 година.

Както казах, тук ще се спра само на един въпрос, който е актуален за България и който Специалният докладчик определя като „очерняне на адвокатите в медиите“. Специалният докладчик отбелязва, че практикуващите адвокати, които защитават и представляват интереси на хора по шумни или политически чувствителни дела, често се сблъскват със стигматизация или с охулване в средствата за масова информация и в социалните мрежи. Такива кампании не си дават сметка, че адвокатът има за задача да защитава своя подзащитен, което не означава, че той във всички случаи се солидаризира с неговото поведение или пък одобрява престъплението, ако то е извършено. В някои медии и социални мрежи се употребяват такива изрази и оценъчни съждения, които са от естество да поставят адвокатите под засилен натиск, а следователно – в опасност. Този въпрос е свързан с темата за отъждествяването на адвокатите с интересите на техните клиенти или дори със самите клиенти. Адвокатите, които се явяват по политически чувствителни или шумни дела, защитавайки правата на своите доверители или подзащитни, често стават мишена на медийни охулвания, клевети, обиди, нападки, което не само накърнява доброто им име, но и ги поставя в риск от заплахи и нападения. За съжаление у нас правят това редица средства за масова информация, които се радват на невзискателна, но затова пък многобройна публика. Фактът, че професионални журналисти не познават ролята на адвоката в процеса, поставя въпроси за равнището на обучението на студентите по журналистика. Адвокатурата би могла да окаже съдействие на Факултета по журналистика в това отношение.

Още по-жалко е, че такова поведение си позволяват и длъжностни лица. През юли 2019 г. заместник-главният прокурор Иван Гешев каза в интервю, че работата на адвоката е „да защитава и да взима пари от хората, които защитава, независимо каква е истината“. За чест на адвокатурата няколко изтъкнати адвокати от София, Пловдив и Велико Търново – споменавам имената им с уважение – колегите доц. Светла Маргаритова-Вучкова, Емилия Недева, Михаил Екимджиев, Александър Кашъмов, Златка Стефанова, Йордан Цветанов, Снежана Стефанова, София Разбойникова, Мария Шаркова и Даниела Михайлова, написаха отворено писмо до Висшия съдебен съвет, в

което остро реагираха срещу охулването на професията, принижаването на ролята на адвоката и нарушаването на презумпцията за невинност. Те изтъкнаха, че „омаловажаването на ролята на адвоката като защитник обезсмисля справедливостта на наказателното производство и е удар по авторитета на правосъдието“. Последва официална позиция на Пловдивския адвокатски съвет, а впоследствие – Декларация на Висшия адвокатски съвет и Обръщение на Висшия адвокатски съвет относно избора на нов главен прокурор на Република България.

На 27 февруари 2020 г. вече главният прокурор Иван Гешев изрази отношение към становището на Фондация „Български адвокати за правата на човека“, дадено по повод на инициирани от Президента на Република България консултации в хода на дебат за промени в Конституцията. Главният прокурор квалифицира адвокатите – правозащитници като „адвокати на подсъдими и обвиняеми олигарси“. Последва Декларация на Висшия адвокатски съвет в защита на адвокатите и правото на защита на гражданите.

Реакцията на нашите колеги – адвокати и на органите на адвокатурата срещу тези посегателства беше достойна, но адвокатурата трябва да води трайна политика срещу обругаването на професията. Фактът, че представители на съдебната власт си позволяват да хулят колеги заради това, че защитават правата и законните интереси на определени личности, поражда съмнения в качеството на юридическото образование. Центърът за обучение на адвокати „Кръстю Цончев“ и адвокатските съвети могат да подпомогнат юридическите факултети чрез семинари и обучение относно ролята на адвокатите в правовата държава. Ние можем да подпомогнем и Националния институт на правосъдието, за да се осигури съответно равнище на подготвеност на бъдещите съдии, прокурори и следователи в тази сфера.

Много е важно също да повишим нашата самовзискателност. Това, че Върховният касационен съд оставя без разглеждане касационни жалби или части от тях поради залегналите в жалбите оплаквания за необоснованост и непълнота на доказателствата, означава, че имаме нужда от постоянно продължаващо обучение.

В съдебните зали понякога се чува наукообразна реч, сложна, изпълнена с излишна правна фразеология, но лишена от основното си предназначение – да въздейства върху съда и да го убеди в правотата на тезата. Съдебната реторика отдавна няма място в нашите професионални обучения. Забравихме, че истинската

професионална реч е преди всичко ясна, подредена, убедителна. Или, по думите на Лабрюер: „Ако искате да кажете, че вали, кажете: „Вали“.

Добре е, че в провежданите семинари вземат участие съдии, но ще е хубаво в обучението да се привлекат повече опитни адвокати, които познават технологията на адвокатската работа и етичните стандарти за упражняване на адвокатската професия.

В заключение бих искала да кажа, че темата за предизвикателствата, които стоят пред адвокатурата днес, си заслужава да бъде обсъдена на една специална конференция. Тази тема поначало не бива да слиза от дневния ред на адвокатурата.

От сърце пожелавам на Софийския адвокатски съвет успех във всички негови начинания!

Благодаря Ви за вниманието, с което ме изслушахте.